

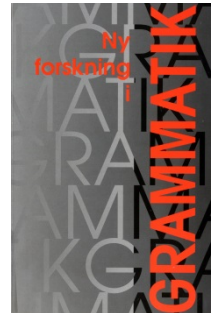
Ny Forskning i Grammatik

Titel: Sproghandlinger på engelsk med dansk og spansk stemme

Forfatter: Stine Evald Bentsen

Kilde: Ny Forskning i Grammatik 21, 2014, s. 21-36

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet, 2014

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Ny Forskning i Grammatik (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Sproghandlinger på engelsk med dansk og spansk stemme

Stine Evald Bentsen

1. Indledning

Globalisering er ikke længere fremtiden, det er nutiden. Hvor internettet har revolutioneret måden hvorpå vi kommunikerer internationalt, har engelsk revolutioneret redskabet, hvormed vi gør det. Virksomheder som privatpersoner mødes på tværs af landegrænser og kulturer i et fælles sprog: *Global English*. Om end ideen om et fælles sprog er tiltrækkende og uden tvivl har sine fordele – ikke mindst for virksomheder der opererer i et internationalt miljø – vil jeg i denne artikel antyde, at det ikke nødvendigvis er uden problemer. For det er muligt, vi taler det samme sprog, engelsk, men taler vi også med samme stemme? I min kandidatafhandling undersøgte jeg sammen med min medforfatter¹, hvordan danskere og spaniere producerer sproghandlinger på engelsk, når de sættes i samme forestillede situationer. Og resultaterne var bemærkelsesværdige. Selvom omstændighederne var de samme, var sproghandlingerne langt fra ens. Og til trods for individuelle forskelle så vi klare mønstre internt i de danske og spanske svar og ligeledes klare forskelle imellem de to grupper.

2. Teoretisk fundament

Jeg vil ikke her gå i kast med en dybere gennemgang af det teoretiske grundlag for afhandlingen og dens undersøgelser, men tillade mig blot at komme med et meget kort oprids af to af de centrale teorier, som dannede fundament for undersøgelsen og ud fra hvilke resultaterne skal forstås.

2.1. *Kommunikative supertyper*

Afhandlingen bygger på Durst-Andersens (2009, 2011a, 2011b) teori om kommunikative supertyper, hvor et sprog enten vil være virkelighedsoriente-

¹ Afhandlingen (Arnsberg & Bentsen 2009) blev skrevet sammen med Anja Sandfeld Arnsberg.

ret, afsenderorienteret eller modtagerorienteret. Hvis vi sprogligt hele tiden skal forholde os til enten virkeligheden, afsender eller modtager, må vi nødvendigvis også skulle gøre det mentalt. Vores modersmål “går i kroppen og i blodet på os”, jf. Durst-Andersen (2011a, 15). Dette er særligt interessant i en interkulturel kommunikationssituation. Og hvis vi antager, at dansk og spansk tilhører to forskellige supertyper, hhv. modtagerorienteret, jf. Durst-Andersen (2011a, 2011b) og afsenderorienteret, jf. Hansen (2013), er det nærliggende at forestille sig, at dette muligvis kan afspejles i de respektive sprogbrugers engelske. Min afhandling – og dermed også denne artikel – arbejder altså ud fra den hypotese, at danskere taler engelsk med en dansk stemme og spaniere med en spansk. Hvilke konsekvenser det har for deres sproghandlinger, vil vi se nærmere på i afsnittet om resultaterne.

2.2. Høflighed

Et helt centralt element for forståelsen af sproghandlinger er naturligvis ideen om høflighed, som her skal forstås på baggrund af Brown & Levinsons (1987) klassiske definition af positiv og negativ høflighed som hensynet til hhv. det positive og negative ansigt. Hvilke høflighedsstrategier og dermed hvilke ansigtshensyn der tages, må hænge sammen med sprogsamfundets grundlæggende normer og værdier. M.a.o. mener jeg her – ligesom Wierzbicka (1991) – at et sprogsamfunds værdier afspejles i den sproglige udformning af sproghandlinger. Som Arnsberg og Bentsen viser (2009: 55 ff.), så kan høflighed i Danmark ses som hensyntagen til modtagers ret til selvbestemmelse og handlefrihed, det negative ansigt, mens det i Spanien snarere er en markering af nærhed og solidaritet, dvs. hensyntagen til det positive ansigt. Heraf følger, at de to sprogsamfund kan tænkes at benytte sig af nærmest modsatrettede høflighedsstrategier.

3. Metode

At en sproghandling kan ses som den mindste enhed inden for menneskelig kommunikation, er der nogenlunde enighed om inden for pragmatikken (Blum-Kulka, House & Kasper 1989). Enigheden hører dog op, når det drejer sig om hvad denne mindste kommunikative enhed helt konkret indeholder, og hvordan sproghandlingstyper bør inddeles. Det er en interessant og yderst relevant diskussion. Men også en diskussion der fortjener mere plads, end hvad artiklen tillader, hvorfor jeg her blot vil give et kort oprids af begrebet sproghandling, som det blev forstået og anvendt i afhandlingen.

3.1. Sproghandlingstyper

Som antydet adskiller et modersmål sig i høj grad fra et fremmedsprog ved at give en særlig mentalitet, der betinger vores syn på verden. Vi formoder, at dette også gælder for sproghandlinger, altså at der eksisterer nogle overordnede kognitive skemaer, der gør os i stand til at forstå og producere sproghandlinger, men måden hvorpå og under hvilke omstændigheder de appliceres, ser ud til at afhænge af vores modersmål. En inddeling af sproghandlinger i typer må altså tilgodesse dette universelle forhold, hvorfor det synes naturligt² at anvende Durst-Andersens (2009) teori om sproghandlinger, der videreudvikler Lyons (1977) *mands* ud fra modallogikkens idéer om mulighed og nødvendighed under overbegrebet ‘opfordringer’ (*request*). Med udgangspunkt i aletisk og deontisk modalitet kommer Durst-Andersen (2009) frem til otte sproghandlingstyper eller imperativrammer, som inddeles i fire aletiske og fire deontiske. De fire deontiske sproghandlingstyper, der er omdrejningspunktet for denne artikel er³:

- tilladelse (deontisk mulighed)
- forbud (deontisk umulighed)
- tvang (deontisk nødvendighed)
- ophævelse af tvang (deontisk unødvendighed)

Disse lå til grund for de enkelte scenariebeskrivelser, som deltagerne skulle producere opfordringer ud fra. Valget faldt netop på dette emne, fordi det muliggør en analyse af sammenhængen mellem sprog, kultur og mentalitet og samtidig giver de bedste betingelser for at sammenligne to sprog, jf. Arnsberg & Bentsen (2009: 45).

3.2. Dataindsamling

Data blev indsamlet igennem et mundligt lukket rollespil, udarbejdet med inspiration fra en såkaldt ‘*discourse completion test*’, som tidligere er benyttet til at undersøge sproghandlinger på tværs af kulturer, bl.a. i projektet *Cross-Cultural Speech Act Realization Project, CCSARP* (Blum-Kulka, House & Kasper 1989). For hver af de fire sproghandlingstyper var der to scenarier, variereret i forhold til den sociale relation mellem afsender og modtager. Scenariebeskrivelserne tog udgangspunkt i deltagernes professionelle og private hverdag, så de uden store

2 For en kritik af Searle og en diskussion af sproghandlingstyper generelt se Arnsberg & Bentsen (2009: 43 ff.).

3. Bemærk at vi i kandidatafhandlingen havde scenarier fra alle 8 rammer.

problemer kunne leve sig ind i dem og dermed komme med de mest naturlige svar. Testen blev udført på 26 deltagere, 13 danskere og 13 spaniere fra samme danske, internationale virksomhed, hhv. den danske og spanske afdeling. Testdeltagerne udgjorde to internt heterogene grupper i forhold til alder, stilling og engelskniveau. Testen blev udført på deltagernes arbejdsplads i hhv. Danmark og Spanien. Ved testudførelsen deltog en instruktør og en observatør. Deltageren fik først generelle instruktioner om testens formål og forløb af instruktøren, derefter et eksempel på et scenarie, og efter eventuelle spørgsmål blev testen gennemført ved, at deltageren fik læst scenarierne højt på sit modersmål men producerede sine svar på engelsk. For hvert scenarie noterede observatøren deltagerens svar og eventuelle bemærkninger eller kropssprog⁴. Scenariebeskrivelserne blev læst op på deltagernes modersmål med den hensigt, at de bedre kunne gå i kroppen på deltageren og give de bedste muligheder for et naturligt svar.

Chokolade-scenariet (tilladelse) på dansk

Forestil dig vi er hjemme hos dig, og du har dine svigerforældre på besøg fra England.

Du er derhjemme sammen med dine engelske svigerforældre. I står alle sammen inde i stuen og snakker, mens I venter på, at kaffen bliver klar. På bordet står der en skål med chokolade. Du lægger mærke til, at din svigerfar ser med sultne øjne på chokoladen. Du vil sige til ham, at han godt må tage noget, hvis han har lyst, så du siger på engelsk:

Deltageren svarer på engelsk

Deltageren får passende svar fra instruktør på engelsk

Figur 1: Eksempel på scenariebeskrivelse

3.3. Analyse og fortolkning af data

Da scenariebeskrivelserne var bygget op omkring Durst-Andersens (2009) otte imperativrammer, udgjorde disse det naturlige udgangspunkt for analysen. Data blev analyseret med udgangspunkt i de forskellige komponenter inden for hver enkelt ramme (*Need, Presumption, Thought, Satisfaction Conditions, Obedience Conditions*) og løbende udvidet og tilpasset i forhold til vores dataanalyse, se figur 2. Afsenders tankerække bygger på en logisk rækkefølge, som betyder, at hvert enkelt trin i tankerækken er betinget af det forrige, og hvert element i en sproglig ytring vil være en realisering af et af disse kategorittrin.

4 For en diskussion af validiteten ved valg af metode og dataindsamling se Arnsberg & Bentsen (2009: 27 ff.).

Kategori	Forklaring	Eksempler fra data
Tuner	Indledende element i en sproghandling, der får modtager til at tune sig ind på afsenders kanal og dét, denne vil sige. Tunere kan blot være for at skabe opmærksomhed, markere status eller kan fungere som en anmodning til modtager i form af en appelmarkør.	Opmærksomhedsmarkør: <i>Oh</i> Modtagers fornavn: <i>John</i> Statusmarkør: <i>Boss, Sir</i> Appelmarkør: <i>Please, Sorry</i>
Behov	Sproglige udtryk hvor afsender beskriver sit eget eller modtagers behov.	<i>I need some water now</i> <i>You are thirsty</i>
Motivation	Sproglige realiseringer hvor afsender beskriver sin bevæggrund for at producere sproghandlingen.	<i>If you would like a beer ...</i> <i>I can't hear what you say ...</i>
Formodning	Sproglige elementer hvor afsender konstaterer sin formodning om de forhold der gør sig gældende i situationen. Denne kategori kan til en vis grad sammenlignes med Searles (1969) forberedelsesbetingelser.	Vi så ingen sproglige realiseringer af denne kategori i vores data
Tanke	En verbalisering af afsenders tanke om hvad der skal til for at få opfyldt sit behov. Tanken skabes på baggrund af afsenders formodning.	<i>Can you shut up your mouth?</i>
Tilfredsstillelsesbetingelser	Sproglige elementer hvor igennem afsender tilfredsstiller modtagers betingelser for at producere eller undlade at producere en handling. Sprogligt opstiller eller fjerner afsender den forhindring der skal til for at modtager vil imødekomme afsenders opfordring, fx udstedelsen af en tilladelse.	<i>You are welcome to take a beer in the refrigerator</i> <i>Here you are some chocolate</i>
(U)lydighedsbetingelser	En verbalisering af afsenders betingelser, som er de konsekvenser afsender lover modtager, hvis denne enten følger eller undlader at følge afsenders opfordring. Disse kan være positive (kompensation) eller negative (sanktion).	<i>It's good for you chocolate</i> <i>If you don't I will punch you on the nose</i>
Retfærdiggørelse	En sproglig realisering af afsenders forklaring på eller retfærdiggørelse for at ytre opfordringen.	<i>because I get some help from my family</i>
Direkte opfordring	Den direkte sproglige realisering af imperativrammen. En direkte opfordring ligger uden for tankerækken i den forstand, at den kan ytres på et hvilket som helst tidspunkt. Den kan dog stadig kombineres med de andre elementer i tankerækken.	<i>Shut your mouth</i> <i>Quiet now!</i>

Figur 2: Kategoriseringsskema

Som det fremgår af ovenstående, har kategorierne motivation og retfærdiggørelse mere eller mindre samme funktion; de giver begge en slags årsagsforklaring for sproghandlingen. Forskellen mellem de to består i, hvornår de ytres. Motivation er en betingelse for eller en hypotetisk årsag til en urealiseret handling (her sproghandling), og den ytres derfor før den egentlige sproghandling. En retfærdiggørelse er en årsag til en allerede realiseret sproghandling. Skellet mellem de to kategorier bygger på den tidsmæssige sammenhæng mellem betingelse og årsag. En betingelse er en hypotetisk årsag til en urealiseret handling. Hvis handlingen realiseres bliver betingelsen til årsagen (Denver 1988). Dette kan illustreres ved følgende eksempel:

<i>I will go on the toilet and you can take a beer in my kitchen</i> Motivation
<i>You can get a beer from the fridge and I just have to go to the bathroom</i> Retfærdiggørelse

Figur 3: Motivation og retfærdiggørelse

Genstanden for analysen var deltagernes fulde svar, dvs. de ytringer de producerede i den enkelte tur, der var stillet dem til rådighed. I tilfælde, hvor der var tegn på at deltageren havde misforstået opgaven eller benyttede modersmålet til væsentlige elementer, indgik svarene ikke i analysen. Alle ytringens dele blev kategoriseret på baggrund af de sproglige elementers funktion, dvs. hvilket trin i tankerækken de var en sproglig realisering af. Derefter undersøgte vi de sproglige elementers form, dvs. hvilke sproglige udtryk de bestod af. Dette gjorde det muligt at undersøge, om samme funktion havde forskellige udtryksformer hos hhv. danskerne og spanierne, og i givet fald hvad forskellen bestod i.

<i>There's beer in the refrigerator. You are welcome to take one if you want. Help yourself.</i>		
Motivation	Tilfredsstillelsesbetingelser	Direkte opfordring

Figur 4: Eksempel på kategorisering

4. Resultater

Lad os nu se nærmere på de mønstre, ligheder og forskelle vi så i danskernes og spaniernes sproglige realiseringer af tilladelse, tvang, forbud og ophævelse af tvang.

4.1. Tilladelse

Scenarie	Beskrivelse	Dominans ⁵	Social distance
Ølscenariet	Afsender vil tilbyde modtager (ven) selv at tage en øl fra køleskabet, mens afsender går på toiletet	Ingen	Ingen
Chokoladescenariet	Afsender vil tilbyde modtager (svigerfar) at tage noget chokolade	Modtager	Udefineret

5 For en definition og diskussion af begreberne Dominans og Social distance se Arnsberg & Bentsen (2009: 53ff.). Det bemærkes at disse parametre var indbygget i scenariebeskrivelserne og derfor ikke ekspliciteret for deltagerne. Vi opererer med gradueringen *ingen*, *udefineret* og stor inden for Social Distance.

4.1.1. Spanierne

Til trods for forskellen i modtagers rolle, ser vi i begge scenarier ens realiseringer af sproghandlingen hos spanierne; de består primært af direkte opfordringer og tunere.

I ølscenariet bruger spanierne til en vis grad dog også tilfredsstillelsesbetingelser, der i denne sproghandlingstype er en udstedelse af tilladelse. Det fortjener en bemærkning, at spaniernes tilfredsstillelsesbetingelser her er meget generelle tilladelser som fx *“here’s the kitchen”*, *“you are at your home”* eller *“it’s your house”*. Ydermere indeholder en del tilfredsstillelsesbetingelser og direkte opfordringer sproglige former som: *serve yourself **what you want*** eller *take the beer of the fridge **as you want***. At spanierne bruger disse sproglige former, tyder på, at deres tilladelser går på mere end bare en enkelt handling en enkelt gang, men at de igennem disse meget generelle tilladelser giver modtager samme rettigheder som sig selv. Dette mønster ses ikke hos de danske deltagere, der modsat udstedte mere specifikke tilladelser som fx *“I can see in your eyes that you would like a piece so **you’re welcome to take one piece**”* eller *“I’m go to toilet and **you can go to the kitchen and take a beer**”*. Spaniernes generelle tilladelser kan ses som et udtryk for, at afsender søger at behandle modtager som del af sine nærmeste, altså et tegn på positiv høflighed. Det lader altså til at spanierne søger at skabe, opretholde eller styrke en nær relation mellem afsender og modtager ved at tale til modtagers positive ansigt.

I chokoladescenariet, over for svigerfar, er spaniernes sproghandlinger meget korte som fx *“please take the chocolate”*. Netop denne korte ytring åbner op for mange fortolkningsmuligheder, fordi der ikke er nogen sproglig kontekst, der indikerer det. Man kunne forvente, at afsender overfor en modtager med dominans ville benytte flere sproglige midler til at udtrykke høflighed. De korte sproghandlinger er dog ikke nødvendigvis et tegn på, at afsender er mindre høflig, men derimod et tegn på at der er forskel på, hvad der formodes omkring de to situationer. Det er muligt, at de sproglige realiseringer er kortere, fordi afsender formoder, at modtager allerede har visse rettigheder og friheder i kraft af sin rolle som svigerfar. Han har allerede en generel tilladelse, fordi han er en del af afsenders nærmeste. Det er også en mulighed af deltagerne ikke har haft de fornødne sproglige kompetencer til at udtrykke sig mere kompliceret. Men herimod taler at det ikke er den helt korte sproglige form som fx *Chocolate please*, som vi ser i andre scenarier.

4.1.2. *Danskerne*

For danskernes vedkommende ses forskellige mønstre for de to scenarier. I ølscenariet består danskernes sproghandlinger primært af tunere, motivation og tilfredsstillelsesbetingelser. I chokoladescenarie består sproghandlingerne primært af direkte opfordringer, tunere og tilfredsstillelsesbetingelser.

Direkthed i sproghandlingstypen opfordring kan opfattes som uhøflig, fordi en direkte opfordring kan udgøre en stor trussel mod modtagers negative ansigt ved at indskrænke modtagers handlefrihed. Det er derfor interessant, at danskerne i chokoladescenariet benytter en direkte opfordring over for en modtager med dominans og udefineret social distance (svigerfar), hvor vi ellers ville forvente udpræget brug af høflighed. Her er det dog vigtigt at bemærke, at en tilladelse kan være en positiv opfordring. Ved at udstede en tilladelse deler afsender sin rettighed over en given ting med modtager, hvilket afsender formoder, er modtagers ønske. En direkte opfordring efterlader ingen tvivl om afsenders hensigt, og dermed tager afsender ingen forbehold. Dvs. jo mere direkte en tilladelse, jo færre forbehold og desto mere positivt er det for modtager. På denne baggrund kunne man argumentere for, at direkthed i forbindelse med sproghandlingstypen tilladelse også kan ses som et udtryk for negativ høflighed, fordi modtager ikke begrænses i den handling, denne ønsker at udføre, tværtimod. De danske direkte opfordringer er desuden hyppigt leksikalsk forstærkede som fx *“feel free to”*, *“just go ahead”* og *“help yourself”*, hvilket kan gøre sproghandlingen endnu høfligere. Dette kan måske forklare hvorfor danskerne er mere direkte over for deres svigerfar end over for deres ven. En anden mulig fortolkning kan være, at de direkte opfordringer er udtryk for et mere nært forhold mellem svigerfar og -søn i den danske kultur.

En meget direkte tilladelse kan altså være et tegn på negativ høflighed, fordi den ikke efterlader tvivl om modtagers handlefrihed. Men paradoksalt nok er netop samme direkte tilladelse også en potentiel trussel mod modtagers negative ansigt. Selvom en tilladelse er en positiv opfordring, og afsender derfor kan være meget direkte, så kan den samtidig opfattes som en indskrænkelse af handlefriheden, fordi en tilladelse til at handle samtidig er en indirekte opfordring til at handle. For ikke at risikere at true modtagers negative ansigt ved at pålægge denne en handling, tager afsender forbehold for sin tilladelse på anden vis.

Brugen af motivation og retfærdiggørelse i sproghandlingen kan være et udtryk for netop dette. I ølscenariet (over for en ven) motiverer afsender ved at beskrive sin egen adfærd, fx **“I will go on the toilet and you can take a beer in my kitchen”**. Gennem denne form for motivation forklarer afsender modtager, hvorfor denne udsteder en tilladelse og dermed opfordrer modtager til at handle, nemlig at afsender skal på toilettet og derfor er forhindret i selv at hente en øl til modtager. I chokoladescenariet (over for svigerfar) motiverer afsender derimod ved at beskrive modtagers behov som en betingelse, fx **“If you would like a piece of chocolate you are welcome”**. I denne form for motivation gør afsender på forhånd modtager klart, at denne ikke ønsker at pålægge modtager en handling, fordi afsender beskriver en betingelse for tilladelsen, nemlig at den kun gælder, hvis modtager selv ønsker at den skal gælde. Dette understøttes af, at deltagere, der ikke viser negativ høflighed gennem motivation, i stedet benytter retfærdiggørelse, der som nævnt har samme funktion, blot ud fra et andet tidsperspektiv, fx **“Take a piece of chocolate if you would like to”**. Denne forskel i motivation og retfærdiggørelse mellem de to scenarier antyder, at afsender i chokoladescenariet tager særlig hensyn til modtagers negative ansigt pga. af relationen mellem afsender og modtager.

4.2. Tvang

Scenarie	Beskrivelse	Dominans	Social distance
Mobilscenariet	Afsender vil tvinge modtager (kollega) til at tilbagelevere afsenders mobiltelefon, som denne for sjov har taget.	Ingen	Udefineret
Biografscenariet	Afsender vil tvinge modtager (fremmed teenager), der taler i biografen, til at tie stille	Afsender	Stor

4.2.1. Spanierne

Ved første øjekast lader det til, at der er samme mønster i begge scenarier; spaniernes sproghandlinger består primært af direkte opfordringer, tunere og (u)lydighedsbetingelser. Men ser man nærmere på indholdet af de direkte opfordringer, viser der sig alligevel at være forskelle.

I biografscenariet, over for en fremmed teenager, er stort set alle spaniernes direkte opfordringer leksikalsk forstærkede som fx **“shut up”** og **“now”**. På spansk – ligesom på dansk – bruges imperativ generelt ofte og ikke nødvendigvis alene i forbindelse med sproghandlingstypen tvang (jf. dansk *hold så kæft*). At de direkte opfordringer er leksikalsk forstærkede kan ses som et tegn på, at en imperativ i sig selv ikke udtrykker tvang; der skal mere til tvang.

I mobilscenariet, over for en god kollega, er de direkte opfordringer ikke leksikalsk forstærkede. Tvungen må altså udtrykkes på en anden måde. I dette scenarie, i lighed med mange af de andre, ses en udpræget brug af tunere i de spanske realiseringer af sproghandlingen, typisk i form af en appelmarkør som *please* (jf. evt. kategoriseringsskemaet i figur 2) og ofte i kombination med modtagers fornavn, fx “*Peter, please*”. Når appelmarkører og fornavn bruges i kombination med hinanden, skaber afsender en særlig nær relation til modtager, fordi afsender på én og samme tid anmoder modtager om at tune sig ind på afsenders kanal og refererer til relationen mellem de to. I dette scenarie udtrykkes tvungen derfor muligvis ved, at afsender søger at appellere til modtager ved at referere til den nære relation mellem de to. Det er værd at bemærke, at vi i langt de fleste scenarier observerede en hyppigere brug af *please* blandt de spanske deltagere. Dette kan muligvis skyldes en overførsel af det spanske *por favor*⁶.

4.2.2. Danskerne

For danskernes vedkommende er der forskel mellem de to scenarier. I mobilscenariet benytter de direkte opfordringer og tunere, mens der i biografscenariet ikke ses et tydeligt mønster.

Det er interessant at danskerne benytter direkte opfordringer i sproghandlingstypen tvang, der per definition er yderst ansigtstruende mod modtagers negative ansigt, da tvang jo netop pålægger modtager at udføre en handling. Man kunne derfor forvente, at danskerne ville benytte en mere høflig, dvs. for danskerne mere indirekte form. Men brugen af direkte opfordringer kan skyldes, at afsender ud fra gældende sociale normer har ret til at udstede en tvang, fordi modtager har brudt nogle sociale spilleregler. I mobilscenariet har modtager taget en telefon, der tilhører afsender, og afsender har således ret til at kræve den tilbage. Flere af de danske deltagere understreger da også deres rettighed over telefonen, fx “*This is **my** mobile. You are giving me this now*” eller “*Please, hand me **my** phone. It’s **private** and no one has to see it*”. I modsætning omtaler spanierne derimod primært telefonen som “*the phone*”, og de lader dermed ikke til at have behov for at markere deres rettigheder gennem et ejerskab. Dette kan selvfølgelig også skyldes de almindelige forskelle i brugen af possession og possessivitet på dansk og spansk.

6 For en diskussion af brugen af *por favor* i spansk se evt. Bernal (2006).

I biografscenariet ses der for danskernes vedkommende et noget broget mønster. De fleste sproghandlinger består enten af direkte opfordringer eller tilfredsstillelsesbetingelser, der i denne sproghandlingstype er en udstedelse af tvang. I nogle tilfælde kombineres de ovenstående elementer med (u)lydighedsbetingelser. I dette scenarie er der afsenderdominans, og afsender er ud fra sociale normer i sin gode ret til at udstede en tvang. Man kunne derfor forvente, at flere deltagere ville benytte direkte opfordringer. At dette ikke er tilfældet, kan skyldes, at scenariet foregår i et offentligt rum, hvor der også optræder en indirekte modtager i form af de andre biografgængere. Clark (1996: 14-15) pointerer, at når afsender ytrer noget, må denne tage hensyn til flere forskellige modtagere, både den direkte modtager ('addressee') og de indirekte modtagere ('overhearers'). Den indirekte modtager kan have lige så stor påvirkning på afsenders sproghandling som den direkte.

Det brogede mønster kan således være udtryk for, at der er individuelle forskelle på, hvordan der tages hensyn til den indirekte modtager, og flere af danskerne påtager sig da også ligefrem de indirekte modtagers stemme ved at tale med samfundets stemme. Dette ses i tilfredsstillelsesbetingelser ved brugen af verbalerne *should* og *have to*, der her fortolkes som afsenders ekstrareference til samfundets normer. Modtager gøres derved opmærksom på, at det er samfundets normer, der overtrædes og ikke kun afsenders, fx "*Now you **should** shut up. You are really annoying*" og "*You **have to** be quiet otherwise I'll get the manager*" (sammenlign med brugen af *must* i begge ytringer). Samfundets stemme kan også ses i indholdet af danskernes ulydighedsbetingelser, der primært består af advarsler såsom: "*otherwise I will call the manager*". Ved at lade samfundet være aktøren i advarslerne fremhæver afsender, at det er samfundet, der sanktionerer. Afsender søger altså at fjerne sig selv som agent, så det i stedet bliver samfundet, der truer modtagers ansigt.

4.3. Forbud

Scenarie	Beskrivelse	Dominans	Social distance
Hemmelighedsscenariet	Afsender vil forbyde modtager (kollega) at fortælle andre, at afsender meldte sig syg fra job uden at være det	Ingen	Udefineret
Alarmscenariet	Afsender vil forbyde modtager (udenlandsk chef) at gå ind ad en alarmeret dør	Modtager	Udefineret

4.3.1. Spanierne

Umiddelbart ses samme mønster i spaniernes besvarelser i begge scenarier; de består primært af direkte opfordringer og tunere. Derudover indeholder

alarmscenariet, hvor modtager er en chef, også retfærdiggørelse som fx “*because the alarm will sing*” eller “*there are alarm*”.

De sociale variabler lader altså til at påvirke brugen af retfærdiggørelse, således at spanierne har behov for at retfærdiggøre deres forbud ved udefineret social distance og modtagerdominans. Vi har tidligere set, hvordan brugen af retfærdiggørelse er en måde at udvise negativ høflighed ved at tage hensyn til modtagers negative ansigt. Det er derfor interessant, at spanierne, som ellers primært har udvist hensyn til det positive ansigt, benytter retfærdiggørelser i nævneværdig grad her. Til dette bør bemærkes, at Spanien typisk har en mere hierarkisk organisationskultur. Det betyder, at modtager i dette scenarie (chefen) har en høj status i forhold til afsender. Der er derfor stor afstand mellem de to kommunikationsdeltagere, en afstand som er socialt accepteret. Det er derfor ikke muligt at udvise positiv høflighed, idet afsender ikke søger at skabe en nær relation til modtager, da det ville være i strid med de sociale spilleregler i forhold til det etablerede hierarki. Det kan være årsagen til, at afsender udviser høflighed på anden vis, nemlig gennem negativ høflighed ved at retfærdiggøre sit forbud, som denne ikke føler ret til at fremføre over for en chef.

Over for en kollega i hemmelighedsscenarioet ses brugen af retfærdiggørelser ikke i samme grad. De spanske deltagere forsøger i stedet – på samme måde som da de skulle tvinge deres gode kollega i mobilscenariet – at appellere til den nære relation mellem modtager og afsender gennem brugen af appelmærker, og/eller fornavn eller kombinationen af begge, fx “*John, please*”.

4.3.2. Danskerne

I hemmelighedsscenarioet ses intet tydeligt mønster hos danskerne. Indholdet af sproghandlingerne fordeler sig jævnt over direkte opfordringer, motivation og tilfredsstillelsesbetingelser. Dog indeholder de fleste sproghandlinger enten motivation eller retfærdiggørelse, som jo bekendt har samme funktion, nemlig at forklare hvorfor den givne sproghandling ytres – dog har de forskelligt tidsperspektiv – fx “*John, **you have to know this is a big secret. No one has to know***” og “*Listen, this has to be between us **I really don’t want this to come out or be public***”.

Bemærkelsesværdigt er det, at danskerne i tilfredsstillelsesbetingelserne i dette scenarie igen taler med samfundets stemme: fx “*you must not tell everybody*” og

“no one has to know”. Igennem modalverberne *must* og *have to* refererer afsender til normer, der ifølge afsender skal overholdes pga. samfundets indretning, jf. ovenfor. Herved bliver det samfundet, der forbyder modtager at udføre en handling og dermed også samfundet, der truer modtagers negative ansigt.

I alarmscenariet ligner de danske sproghandlinger de spanske, dvs. de består primært af direkte opfordringer og tunere. Dog indeholder de i langt de fleste tilfælde også retfærdiggørelse. Brugen af direkte opfordringer over for en modtager med dominans er interessant, fordi denne sproglige form ofte anses som mindre høflig på dansk, da et forbud per definition er en trussel mod modtagers negative ansigt, fordi det begrænser modtagers handlefrihed og ret til selvbestemmelse. At afsender alligevel vælger denne strategi, kan skyldes situationens presserende karakter, samt at modtager må formodes ikke at ønske den tilstand som den intenderede handling vil forårsage. At tilstanden formodes at være uønsket for modtager, giver afsender en større grad af rettighed til at forbyde modtager en handling, fordi han derved kan siges at gøre modtager en tjeneste. Vi ser da også en stærk tendens hos danskerne til at retfærdiggøre deres ansigtstruende handling, så det nærmest maskeres som en advarsel: “*Don’t open the door please because there is an alarm*” eller “*You must not open the door because the alarm will go on if you do*”. Dette ses også i retfærdiggørelsernes og ulydighedsbetingelsernes sproglige form, der beskriver handlingens negative konsekvens for modtager; fx “*otherwise you will start the alarm system*”.

4.4. Ophævelse af tvang

Scenarie	Beskrivelse	Dominans	Social distance
Flyttescenariet	Afsender vil fortælle modtager (ven), at denne ikke alligevel (som ellers aftalt) behøver at hjælpe afsender med at flytte	Ingen	Ingen
Anbefalingsscenariet	Afsender vil fortælle modtager (chef), at denne ikke alligevel (som ellers aftalt) behøver at skrive en anbefaling til afsender	Modtager	Udefineret

4.4.1. Spanierne

På overfladen ligner danskernes og spaniernes sproghandlinger hinanden; de består primært af tilfredsstillelsesbetingelser, retfærdiggørelser og tunere. Derudover benytter spanierne ligeledes direkte opfordringer og danskerne motivation. Ophævelse af tvang er en kompleks sproghandling, i den forstand at der jo ligger en yderligere sproghandling forud for denne, nemlig en tvang, som afsender – i hvert fald i vores scenarier – selv har pålagt modtager. Måske

er det årsagen til, at både de danske og spanske afsendere i høj grad benytter tilfredsstillelsesbetingelser, hvorved de eksplicit fjerner den tvang de tidligere har pålagt, som fx *“you don’t have to help me anyway”*.

Men selvom spaniernes og danskernes besvarelser i begge scenarier ligner hinanden på overfladen i brugen af tilfredsstillelsesbetingelser, så viser der sig ved nærmere gennemgang alligevel betydelige forskelle i det sproglige udtryk. I tilfredsstillelsesbetingelserne benytter spanierne ofte en 3. persons agent som *“it’s not necessary...”*. Ved at benytte en upersonlig konstruktion fjerner afsender fokus fra både afsender og modtager, idet agenten bliver noget udefrakommende. Det bliver altså ikke afsender, der ophæver tvangen, men situationen i sig selv. Det udgør en langt mindre ansigtstrussel mod modtagers positive ansigt, da det dermed ikke er afsender, der ekskluderer modtager fra gruppen af personer der stadig er underlagt tvangen, dvs. afsenders nærmeste. Det kan altså ses som en måde, hvorpå afsender værner om relationen mellem de to.

Hensynet til relationen ses også i spaniernes direkte opfordringer, der består af *“don’t worry about...”* eller lign. Det tyder på, at afsender formoder, at modtager rent faktisk har bekymret sig om den tidligere udstedte tvang. Det bør bemærkes at *don’t worry about* minder meget om det spanske udtryk *no te preocupes*, hvorfor der kan være tale om overførsel fra modersmål til fremmedsprog. Lignende sproglige formuleringer ses i visse af spaniernes tilfredsstillelsesbetingelser i formuleringer som *“I have a gift for you ...”*. Ved at anerkende og søge at fjerne modtagers bekymring viser afsender, at denne bekymrer sig om modtagers behov og følelser. Herved behandler afsender modtager som en del af sine nærmeste, dvs. udviser positiv høflighed.

4.4.2. Danskerne

I modsætning til spanierne, der ofte benyttede sig af 3. person, benytter danskerne primært en 2. person som agent som fx *“You don’t need to...”* i verbaliseringen af tilfredsstillelsesbetingelserne. Sprogligt lægger danskerne dermed fokus på modtager, og på at modtager ikke længere er underlagt den af afsender tidligere pålagte tvang. Fokus kommer på denne måde til at være på modtagers genvundne handlefrihed, og det kan ses som et hensyn til modtagers negative ansigt.

I langt de fleste tilfælde indeholder danskernes sproghandlinger desuden enten motivation eller retfærdiggørelse, som forklarer hvorfor den givne sproghandling

(her ophævelse af tvang) ytres, fx ” *I have a lot of volunteers for the help I need. So I don't need your help, sorry*” eller ” *It's really not necessary anymore. My family is coming. We are plenty of people*”. Retfærdiggørelsen af sproghandlingen kan ses som et hensyn til modtagers negative ansigt, fordi afsender herigennem forklarer, hvorfor modtagers handlefrihed indskrænkes (hvis modtager formodes gerne at ville hjælpe). Men det viser samtidig, at afsender ikke på samme måde lader til at bekymre sig om modtagers positive ansigt, da motivationerne og retfærdiggørelserne sprogligt ekskluderer modtager fra afsenders nærmeste. Afsender siger med andre ord at modtager ikke er en del af *my family* og *we*, hvilket skaber en stor afstand mellem de to. En afstand som ikke lader til at være uhøflig for danskerne.

5. Opsummering

Jeg har i denne artikel kort forsøgt at vise, at der kan ses store forskelle i de sproglige realiseringer af sproghandlinger på engelsk produceret af danskere og spaniere under de samme forestillede omstændigheder. Forskelle, der muligvis kan tilskrives dansk og spansk som modersmål. Det bør bemærkes, at det i denne forbindelse ville være relevant at undersøge de sproglige realiseringer af sproghandlerne foretaget af personer med engelsk som modersmål, ligesom det kunne være interessant at foretage lignende undersøgelser på deltagerens respektive modersmål.

Henvisninger

- Arnsberg, A.S. & S.E. Bentsen (2009). *Say please? En tværsproglig analyse af opfordringer på engelsk produceret af danske og spanske sprogbrugere med særligt fokus på høflighed og kulturelle værdier* (kandidatafhandling), København: Copenhagen Business School.
- Bernal, M. (2006). ‘¡Ay señor por favor!’: usos de *por favor* que exceden al mandato y a la petición cortés en la conversación española. *Actas del XVI Congreso de Romanistas Escandinavos*. Hentet fra <http://rudar.ruc.dk/handle/1800/8459>
- Blum-Kulka, S., J. House & G. Kasper (red.) (1989). *Cross-cultural pragmatics: Requests and apologies*, New Jersey: Ablex Publishing Corporation.
- Brown, P. & S. Levinson (1987). *Politeness: some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Clark, H.H. (1996). *Using Language*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Denver, L. (1988). SE eller ikke SE... del I, i *Sprint I*. København: Handelshøjskolen i København, 43-53.
- Durst-Andersen, P. (2009). Semiotisk polyfoni. Indirekte sproghandlinger i dansk og engelsk, i R. Therkelsen & E. Skaft Jensen (red.) *Dramatikken i grammatikken*, Roskilde: Roskilde Universitets Forlag, 69-88.
- Durst-Andersen, P. (2011a). *Bag om sproget. Det kulturmentale univers i sprog og kommunikation*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Durst-Andersen, P. (2011b). *Linguistic Supertypes. A cognitive-semiotic theory of human communication*. Berlin/New York: Walter de Gruyter GmbH & Co.
- Hansen, R. M. (2013). *At være eller at være. Brugen af ser og estar – verbalisering af afsenders viden og oplevelse* (kandidatafhandling), København: Copenhagen Business School.
- Lyons, J. (1977). *Semantics (Vol. 2)*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Wierzbicka, A. (1991). *Cross-cultural pragmatics: The semantics of human interaction*. New York: Mouton de Gruyter.